

I. Bevezetés

1.1. A tétel címéből kiindulva az elemzés alapgondolata

1.2. A mű keletkezési körülményei

- korrajzi háttér: történelmi, esztétörténeti háttér
- az értelmezéshez szükséges életrajzi adatok
- a vers konkrét keletkezési körülményei, megjelenése

(Ez az egész rész egyébként kihagyható.)

1.3. A mű elhelyezése a költő munkásságában

- kötet, költői korszak; hasonló témájú versek

(Az évszámból tudsz következtetni, de e nélkül is jó elemzés írható.)

II. Elemzés

II.1. A cím értelmezése

II.2. A téma – a mű lírai jelentésének első megfogalmazása

- érzelem, hangulat, lelkiállapot bemutatása: magány, szerelem, barátság, vágyakozás, halálfélelem, reményvesztettség, kétségbeesés, stb.
- emberi sors, magatartás, ars poetica, lírai önarckép, stb. megfogalmazása
- gondolati költemény, filozófiai kérdés, nemzeti létet érintő kérdés, tájlíra (belső, külső táj)

II.3. A műfaj

- legfontosabb műfajok: dal, elégia, óda, himnusz, epigramma, episztola, gondolati költemény (a műfaj következményei is adnak szempontot)
- (sőt a ballada is lehetséges, bár nem lírai műfaj, az elemző szempontok felhasználhatók)

II.4. A vershelyzet értelmezése

- a versíró helyzet: a mű megírását motiváló helyzet; időviszonyok; a felütés intonációja, hangulata
- a versteremtő helyzet: a lírai alany viszonya az általa ábrázoltakhoz
- van-e jelen lírai alany és/vagy grammatikai én és mennyire kifejtetten, a mű mely helyén jelenik meg, vagy személytelen
- a versstípus megfogalmazható-e: önmegszólító; szereplíra; vallomás; létösszegző; érték- és időszembesítő; drámai monológ; helyzetdal, stb.

II.5. A mű felépítése, retorikai szerkezete

- gondolati egységek vagy az érzelmi és hangulati ív változása szerint: párhuzamok, ismétlődések, kérdések, ellentétek, központi gondolat, keretes szerkezet, szimmetria, tér. és időbeli sorrend

II.6. A mű hangvétele, hangulata, hangneme

- egynemű-e, pl. emelkedett, szenvedélyes, patetikus, ünnepélyes, derűs, tréfás, elégikus, resignált, unott, reményvesztett, ironikus, gúnyos, stb.
- a hangnemek váltakozva jelennek meg vagy keverednek

II.7. A mű lírai alapgondolatának értelmezése

- milyen értékeket követ ill. utasít el a lírai megszólaló – a mű értékszerkezete
- a költő magatartása, önszemlélete – pl. ironikus, beletörődő, lázadó, sztoikus, stb.
- mindezek összekapcsolódnak azzal, hogy milyen valóságdarabok jelei, milyen sorrendben kerülnek a versvilágba
- milyen a szókincs, a szavak jelentéskonnotációja (ld. még II.8.)
- a képek, motívumok jelentése, kapcsolódásuk (ld. még II.9.)

II.8. A mű nyelvi kifejezőeszközei

- hanghatások: a magán- és mássalhangzók aránya, megterheltsége – hangszimbolika; hangutánzó és hangulatfestő szavak; alliteráció; a rímek fajtái (tisztá, asszonánc), miért ilyenek; a rímek elhelyezkedése (bokor, páros, ölelkező, stb., milyen jelentésű szavakat kapcsolnak össze – ez átvezet a szókincshez); enjambement van-e, miért, hol
- szókincs: rétegnyelvi szavak; stilisztikailag árnyalt szavak; egyéni szóalkotások (hapax legomenon); a szavak jelentése: denotáció és konnotáció, közös referenciájú szavak
- szófajok: igei vagy névszói stílus; a kötőszavak, módosítószók mennyisége, elhelyezkedése, szerepük a vers retorikai felépítésében, a fogalmi jelentésű és a grammatikai jelentésű szavak aránya (soronként, részenként)
- mondatmodalitás: kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító mondatok aránya
- mondatszerkesztés: barokkos körmondat; hiányos, tagolatlan mondatok; egyszerű vagy bonyolult szintaxisú mondatok
- írásjelek: egyes írásjelek feltűnő mennyisége, pl. felkiáltójel, gondolatjel – jelentésük

II.9. A költemény motívum- ill. képrendszere

- motívumok: ismétlődő, visszatérő képek, szavak, (a variációk is), kulcsszavak
- toposz: (közismert, a művészi hagyományban kialakult „közhely”, kép)
- allúzió: (más művekre, művészekre való utalás), idézet, mottó van-e
- a képek fajtája: metafora, metonímia, szinekdoché, allegória, szimbólum, hasonlat, megszemélyesítés, szinesztézia
- a képek elhelyezkedése, szerkezete, kapcsolódása

II.10. A stilisztikai alakzatok

- ismétlés és fajtái: halmozás, fokozás, túlzás, ellentét, párhuzam, gondolatritmus, izokolón; inverzió (szókatlan szórend); megszakítás, elhallgatás, késleltetés

II.11. Versritmus, versforma

- verselési módok: időmértékes, hangsúlyos, szabadvers; versformák ezen belül (Csak akkor kell említeni, ha a lírai jelentéshez hozzátesz, ha fontos.)
- szonett, balladaforma, stanza

II.12. A korstílus ill. stílusirányzat jegyei

(Szerencsés nem külön vizsgálni, hanem a stílusra jellemző képhasználatot, szerkesztést, szókincset, szemléletmódot, hangvételt észrevenni. Ide lehet érteni az esztétörténeti, filozófiai hatásokat is, ha van esztétikai következményük.)

II.13. A mű kapcsolódási pontjai

- kapcsolata a nemzeti irodalom más alkotásaival, a világirodalommal (szempont: műfajiság, tematika, stílusjegyek, címválasztás, motívumrendszer, stb.)
- utóélete, hatása, feldolgozásai

(A II.-n belül a vizsgálati sorrend lényegében tetszőleges. Bármilyen adhat ötletet, bármiből ki lehet indulni, és továbbgöngyölíteni a gondolatot. Nem minden mű esetében releváns mindegyik szempont.)

III. Befejezés

- értékelés, következtetés, szubjektív megjegyzések